

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 12.

V Ljubljani 30. junija 1888.

Letnik 1.

Katera sadna plemena in katere vrste izmed njih naj pomnožujemo.

Spisal Rihard Dolenc.

III.

Za Vremsko dolino priporočene jabolčne vrste so: Angleška zimska zlata parmena, Oberdickova rejneta, maršlanekar, dolenjska voščenska, pogačar kečkemeški, rdeči štetinec (hlebčar ali čebular). To so kaj rodne vrste, finega okusa, neobčutljive ob prevažanji in se dolgo drže. Vremci se morajo ozirati glede sadne prodaje najbolj na Trst. Ravno za Trst so navedene vrste kaj dobre, ker bi na pr. rdečega štetinca in pogačarja lahko hranili do februarija ali do marcija, t. j. dotle, kadar so v Trstu jabolka po 3 do 5 in še po več krajcarjev. Sadjarji seveda bi pa morali marsikako razvado opustiti in umneje ravnati. Otresati jabolka in pošiljati jih v vrečah kakor krompir, tega ne smejo.

Glede hrušek svetujem pomnoževati v Vipavski ter tudi v Vremski dolini prav zgodnje in prav pozne vrste: prve za zgodnjo sadno kupčijo na sever, druge pa za Trst. Prav zgodnje hruševe vrste so: Miramarka, francoska bela ječmenka, rdeča ječmenka in formentinka. Pomnoževati bi pa morali tudi dve poletnji vrsti, katerima prvič burja nič ne škoduje, drugič sta pa izvrstni za vkuho in za kanditovanje. To sta poletnja muškattelka in tegica. Razne vrste hrušek, ki so za tržaško kupčijo, ali so take, ki so dobre opresne, ali pa take, ki so le za kuho. Prve vrste je, ako so posebno finega okusa, v Trstu zelo lahko drago prodati; Italijani radi prigrizujejo k siru hruško in radi drago plačujejo dobre. V Trstu so po zimi dobre hruške po 10 kr. ena. Prav fine zimske hruševe vrste bi bile nastopne: Koperčarica, zimska gosposka, virgoleza. Za kuho so priporočene: navadna belvil-hruška (katera je močno kutni podobna) in funtarica. Vse te vrste so kaj rodne in rabne.

V Trstu je pa zelo lahko prodati tudi kutne in še celo zelo drago, ker jih tam potrebujejo zelo veliko, a dobivajo jih od daleč. Torej Vipavci in Vremci, sadite tudi vi kutne, saj jih niti požlahtnjevati ni treba.

Za drugi, glede sadjarstva različni del naše dežele, za Pivko in Rovte, pač ni drugo sadje priporočeno, nego jabolka za kupčijo in moštno sadje. Jabolka rode po teh krajih prav dobro in obilno, ako so vsajene prave vrste. Ravno glede vrst pa je še slabo na Pivki in v Rovtah. Kmetovalci po teh krajih mislijo, da fine vrste ne uspevajo pri njih dobro. Naj se gredo Rovtarji prepričati v Idrijsko okolico, Pivčani pa k gosp. Hinku Kavčiču na Razdrto, in videli bodo, kako lepo sadje se da pridelavati v Rovtah, oziroma na Pivki. Prva skrb naj bode sadjarje teh

krajev pomnoževanje izkušenih dobrih in finih jabolčnih vrst, katere posebno ugajajo za tržaško sadno kupčijo.

Korenje, mrkev, mrkvica (*daucus carota*).

Sploh se dve vrsti korenja pridelujeta, a vsaka ima po več zvrsti. Prva vrsta: pravo korenje ali mrkvica z dolgo praličasto korenino in sicer: a) Dolgo, belo korenje. Daje obilen pridelek; prideluje se večidel le na polji za ži-

Podoba 46.

Podoba 47.

Podoba 48.

vinsko krmo, redkeje po vrtilih za prikuho, ker nima nežnega mesa in slastnega okusa. b) Dolgo, žolto korenje. To sorto pridelujejo najrajši na polji in po vrtilih, ker daje obilen pridelek in je kot krma in prikuha znana in čislana. c) Rumeno korenje. Meso je mehko in nežno in je ravno zaradi tega v čisljih. d) Višnjavorumeno korenje. Nahaja se po vrtilih najbolj poredkoma; dober je za prikuho, pa tudi posebno za vlaganje v jesih obrajtano. V juhi ga pa nimajo radi, ker jej daje neko posebno barvo. e) Belo, zelenoglavo velikansko korenje. Prilega se posebno pridelovanju na debelo. f) Veliki angleški altringam. (Glej pod. 46.) Razen navedenih vrst se še nahaja: Rumeno, zelenoglavo velikansko korenje; dolgo, debelo, rumeno-žolto korenje; debelo, žolto, salfeldsko korenje; in novo, belo, prozorno korenje in še drugo. Druga vrsta: Karote z valjasto, kratko priščipneno korenino in z nežnim mesom. a) Žolta karota. Prihaja rano iz zemlje in ima nežen in prijeten okus. Prilega se posebno za gnojne grede in pa za jaro setev na solnčnate, povrstne gredice. b) Zgodnja rumena karota. Seje se od septembra do oktobra in od februarja do marcija na solnčnate gredice zunaj

in vso zimo na gnojne grede, po katerih prav rano dozoreva. Ta karota je čislana namizna prikuha. c) Pozna rumena karota. Seje se od marcija do maja na vrtu. Šteje se med boljše prikuhenske sorte, ker se pozno po leti in vso zimo prireja za kuhinjsko porabo. d) Višnjavorumena karota. (Glej pod. 47.) Bolj majhna je in drobna, rano godna in nežna, nahaja pa se le bolj poredkoma po zelenjaki. e) Nova nežna, kratka karota. (Glej pod. 48.) O kresu posejana daje preslastno

prikuho za zimo. V obče je reči, da so karote nežnega, a rahlejšega mesa od navadnega korenja in vredne, da jih po naših vrtilih marljiveje prirejamo nego navadne sorte korenja.

Obe vrsti, korenje in karota, zahtevata odprto lego in rahlo, dobro, posebno redilno zemljo, katero je najboljše leto, predno sejemo korenje, prav globoko prekopati in pognojiti. Ako ni zemlja zadosti rahla in če ob suhem vremenu rada dobiva skorjo, treba posejano seme le rahlo s suho prstjo potrositi. V mastni peščeni zemlji raste debelejšje, slajše in trpežnejše korenje nego v težki. Sejati je seme prav redko in zato ga treba za sejanje s peskom ali suho prstjo pomešati. V zemljo odprte lege sejemo korenje od spomladi do jeseni. Korenje, konec septembra ali začetek oktobra posejano, ostane kot nežna rastlina po zimi zunaj, in moremo ga 4tedne prej nego spomladi posejano uživati. Tudi ga sejejo od decembra do konec februvarja na gnojne grede, ki pa ne smejo pretople biti. Posebno pa moramo tisto korenje, ki ga hočemo za zimsko kuho odločiti, šele avgusta meseca sejati, in kdor si želi prav čvrstega in okusnega, mora ga po zimi v zemlji pustiti. Le z listjem ga je treba nekoliko pokriti, da ga ne poškoduje mráz, posebno pa tudi zaradi tega, da ga lahko vsak čas iz zemlje jemljemo, tudi če je zmrzlo. Korenje, ki ostane v zemlji, vedno je okusnejše od onega, ki je v kleti shranjeno.

Navadno se korenju metenica pred zimo poreže in potem v kleti ali v jame, navlašč zato napravljene na vrtu, shrani, da ga je lahko vsak čas rabiti.

Korenje je dvoletna rastlina, katere korenina se pa le prvo leto da porabiti in použiti. Za pridelek dobrega semena se jeseni najlepši koreni odbero, v kleti v prst zagrebejo in potem spomladi v odprte lege zemljo posade, kjer po leti eveto in avgusta meseca dozore. Seme je 2 leti kalivo.

Korenje nežnejših vrtnih sort je za juho in razne prikuhe; na debelo po njivah pridelovano je pa le bolj za živinsko, posebno za svinjsko krmo, nego za človeško jed. Kolikor so rastline mlajše, toliko nežnejši in prijetnejši je njih okus. Dobro je torej korenje o raznih letnih dobah sejati, da ga imamo vsak čas na razpolaganje.

Še nekaj o šolskih vrtilih.

II.

V vsakem kraju se gotovo nahaja nekaj premožnih in naprednih posestnikov. Te naj učitelj nagovarja in navdušuje za šolsko vrtnarstvo, kažoč na druge kraje in opiraje se na dohodke, katere ravno sadjarstvo prinaša po drugih deželah. Ako mu tudi izpodleti, ter nima nikogar, kateri bi mu pripomogel glede naprave in oprave šolskega vrta; če pa ima v resnici veselje do šolskega vrtnarstva in sadjarstva ter se ne bavi ž njim le iz častilakomnosti ali dobičkarstva, ampak hoče vsekakor v svojem okraji pripraviti ljudstvo, da bi pričelo s to panogo kmetijstva: potem si bode učitelj tudi sam najel košček njive in tam pričel z drevesnico. To tiho, a vztrajno in uspešno delo bode vzbudilo zaspance njegovega kraja in jih izpreobrnilo iz Savlov v Pavle. Pri tej izpreobrnitvi pomagati pa more učitelju dobro poučno berilo. Razširjati mora zatorej med ljudstvom dobre knjige in časopise, zlasti šolske in kmetijske, sosebno „Kmetovalca“ z „Vrtnarjem“. Skrbeti mu je, da je vsak sam ali pa vsaj vsaka šola ud c. kr. kmetijske družbe. Saj vender ne bode take preglavice napravilo, ako izprosi poleg onega goldinarja za družbo sv. Mohora še eden goldinar za kmetijsko družbo.

Učiteljem treba dalje, da se družijo in z združenimi močmi po gaslu Njegovoga veličanstva delajo v prospah in razvitek šolskega vrtnarstva, zlasti sad-

jarstva. Osnujmo si okrajna učiteljska društva, po katerih potem ne razpravljajmo samo šolstva, temuč delajmo tudi za sadjarstvo. Saj vemo, da se ta oddelek kmetijstva uspešno zboljšuje le po večletnih izkušnjah. Ako vsi učitelji enega okraja leta in leta opazujejo in izkušajo različne vrste sadnega drevja, bodo za nekaj let gotovo dobro znali, katera sadna vrsta se temu ali onemu kraju prilaga, ter to izkušnjo povedali mlajšemu tovarišu, da mu ne bode treba vsega tega samemu izkušati ter pri teh izkušnjah izgubiti morebiti veselja do te reči ali pa zaupanja občanov.

Delati treba in pokazati, da se resno zanimamo za šolsko vrtnarstvo, zlasti sadjarstvo, potem šele moledovati, oziroma prositi ter celo zahtevati preosnove in podpore šolskim vrtom. Zanimanje in veselje učiteljev do šolskega vrtnarstva, poučni spisi, vzgledni šolski vrti, zlasti pa dohodki, katere bodo čez leta imeli oni kraji, koder so že sedaj pričeli saditi ob potih, po senožetih in drugih krajih sadno drevje, pokazali bodo, koliko so potrebni šolski vrti, in napravili jih bodo tudi po onih krajih, koder se sedaj nihče za nje ne zanima.

Ribnikar.

Raznotere vrtnarske reči.

Vse naše čitatelje opozarjamo na novo vrtnarsko knjigo, katero je spisal po naročilu c. kr. kmetijskega ministerstva naš urednik Gustav Pirc. Knjigi je naslov „Vrtnarstvo s posebnim ozirom na obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov“. V knjigi, ki je prva taka slovenska, popisane so vse stroke vrtnarstva. Knjiga obsega 10 tiskanih pol, ima 180 podob in je po angleškem načinu elegantno vezana v mehke platnene platnice. Oddajajo se samo vezani eksemplari in sicer po goldinarji, ude c. kr. kmetijske družbe kranjske in gg. učitelje stoji pa le 75 kr. Naročnini je dodati 10 kr. poštnine. Knjigo je sedaj dobivati samo pri c. kr. kmetijski družbi v Ljubljani.

Kako zabraniti, da sadje ne zvene prehitro. Posebno prezgodaj potrgano sadje kaj rado pusto zvene. Ako hočemo, da bodo n. pr. jabolka prav lepa, ne uvela ostala do spomladi, zaviti jih moramo v papir in shraniti jih na suhem, kjer bi sicer v papir nezavita, če tudi zdrava, močno zvenila. Papir posrkava iz sadja puhtečo vlago in ob enem zabranjuje preveliko izpuhtevanje. Sredstvo je lahko. —

Kako pregnati polže z vrtov. Kako nadležne so te živali posebno vrtarjem, znano je obče, ker kaj strastno ljubijo mlade zelenjadne rastlinice, in koder jih je mnogo, trudi se vrtnar zastoj s pridelovanjem salate, katera jim je menda posebno všeč. Razni nasveti se slišijo za preganjanje teh nadležnežev. Nekateri priporočajo nagnati v take vrte rac in kokoši; res je, da jih te prav mnogo pospravijo v svoj želodec, delajo pa drugo škodo po vrtu, ker segajo tudi prav rade po zelenjadi in marsikaj razprskajo. Prav dobro sredstvo je ugašeno apno. Dejati ga je v skledo in nanje toliko vode priliti, da razpade v štopo; z njo se napolni navaden pihalen meh, kakeršen rabi za žveplanje trt. Zjutraj ko je navadno polno polžev po vrhu, privabiti jih je posebno lahko, če namečemo po vrtni zemlji repnih narezkov ali salatnega perja in potem s pihalnim mehkom apneni prah spihamo po tleh. Ker je apneni prah zelo razjedljiv, uničen je sleharn polž, katerega ta prah zadene. In res, v malo urah najti je na stotine mrtvih.

Zalozba c. kr. kmetijske družbe kranjske.

Odgovorni urednik Gustav Pirc.

Tisk J. Blaznikovih naslednikov.